

ביקורת על הסרט "רוח הזמן", Zeitgeist, ועל המשכו Zeitgeist Addendum

יואב קלינברגר*

16 במרץ 2009

רצה הגורל, ונזדמן לי לראות את הסרט הנ"ל, וגם נתבקשתי להעיר עליו הערות. רשימת ההערות התארכה, וכך נולד המסמך הזה. ובכן, הסרט הוא מהסוג של תיאור-יות קונספירציה. יש אתרי אינטרנט רבים שתומכים בתיאוריות קונספירציה, ויש אתרים רבים שמוקדשים להפרכת תיאוריות קונספירציה. מצאתי אתר טוב שמת-יחס לסרט הזה ונוקט עמדה נגדית,

<http://www.conspiracyscience.com/articles/zeitgeist/>

בדקתי בכמה מקרים את טענותיו של האתר הנ"ל (הוא מפנה למקורות, אבל חלק מהדברים גם חיפשתי בעצמי), ובמקרים שבדקתי הטענות מדויקות. מעתה כאשר ארשום "האתר", הכוונה לאתר הנ"ל.

מבלי להסתמך על אתר זה, מצאתי בעצמי כמה שקרים ברורים בסרט, מה שגורם לי לפקפק באמינותו באופן כללי. מה שלהלן מבוסס בעיקר על האתר, אבל את הדבר-ים שמצאתי בעצמי, ואת הדעות שלי סימנתי ע"י ראשי תיבות בסוגריים כך: [י.ק.]. המסמך הזה לא מסודר מאוד, אבל אני בטוח שהקורא האינטליגנטי יבין מה שצריך להבין. נא לשים לב שבחלק מהסעיפים אני לא טוען כלום, אלא רק סוקר את מה שהסרט מראה.

אני ממליץ גם בהקשר זה על הסרטון Here be Dragons בקישור הבא:

<http://www.youtube.com/watch?v=OKdG7yGi0KA>

החלק שלו על "תיאוריות קונספירציה על 11 בספטמבר" די קולע לסוג הרטוריקה¹ של "רוח הזמן". גם לסרטון זה יש חולשות, (למשל חישוב ההסתברות שלו מניח יותר הנחות מכפי שהוא מציג), אבל בסה"כ הוא בסדר, ומומלץ. לפני כל דבר אחר, ברור כשמש ש"רוח הזמן" הוא סרט סופר-רטורי, כל כולו ווידאו-קליפ שלא פונה אל השכל, אלא מהמם אותו בסדרה של תמונות המתחלפות תדיר, וטקסט שמופיע ביחד עם קולו של הקריין ויוצר אפקט של שטיפת-מח. זו כבר ראייה נגדו, ולא ראייה קלת-ערך.

* © יואב קלינברגר, www.yoavk.net. הכותב הוא דוקטורנט בבית הספר לפיזיקה של אוניברסיטת תל-אביב. הרשות נתונה להפיץ מסמך זה ללא שינוי בעזרת אמצעים אלקטרוניים (חבל על הנייר). אין רשות לעשות בו כל שימוש אחר ללא אישור בכתב מהמחבר.

¹רטוריקה: אומנות השכנוע

1 חלק ראשון

1. סקירה קצרה של הפתיחה: הסרט נפתח בפיסקה על "רוחניות". באתאיזם חשוב "כאן ועכשיו". יש דיבור על "הרגע הזה". אנו לא מתמודדים איתו ולכן עוסקים בעבר ובעתיד. אולי זו הסיבה שאנו הולכים בעקבות דת וכו'. תמונות של מל-חמות. הרבה פצצות גרעיניות. גלקסיות, כדור הארץ. חיידקים. בקיצור, הטבע במלוא הדרו. אבולוציה. התנ"ך, דגל ארה"ב. אסון התאומים. מלחמה. אנשים מתים, פצועים. המוסדות שיקרו לנו, במיוחד מוסדות דתיים (טוב, עם זה אני מסכים, נו אז מה). קטע אודיו של ג'ורג' קרלין *but he loves you, ... and he needs money!* לדעתי, ג'ורג' קרלין היה מתהפך בקברו, לו ידע שתקעו אותו בסרט הזה.

2. הסרט מתחיל עכשיו לדון קצת במיתולוגיות שונות. עושה רושם שמטרתו לשכנע את הקהל (הנוצרי ברובו, מן הסתם) שהנצרות היא רק מיחזור של מיתולוגיות קודמות.

[י.ק.] משום מה הוא שוכח את המקור היהודי, שהוא החשוב ביותר לנצרות, לא יודע למה. אבל האמת שזה לא חשוב. מה שמוזר הוא שהסרט בוחר לקעקע את הנצרות על ידי סדרת טענות מופרכות², כפי שמיד נראה:

3. [י.ק.] לפי האנציקלופדיה העברית שיש לי בבית, הדמיון בין האל המצרי העתיק הורוס לבין ישו הנוצרי קיים אך קלוש בהרבה מכפי שמוצג בסרט. באינטרנט הדעות חלוקות, אבל יש בהחלט אתרים שאומרים שכל האנלוגיה הזו היא מיתוס-אינטרנטי. בוויקיפדיה יש אזכור של שתי הדיעות, דהיינו שהורוס נולד בלידת בתולין ושלא נולד כך. האנציקלופדיה העברית לא מזכירה לידת בתולין.

4. [י.ק.] טענות דומות על דיוניסוס, אל היין היווני הן שקר וכזב. דיוניסוס נולד לבתולה? הרי הוא נולד לסמלי מזאוס, דרך יחסי מין כמו שאר בניו של זאוס (שכידוע היה חרמן חסר בושה). בוודאי שהוא לא מת, ולא קם לתחייה. אלים יווניים לא מתים, ומי שטוען אחרת פשוט אין לו מושג במיתוסים יווניים, ובפרט לא קרא מימיו את הומרוס, שהחרוז "האלים ההוים לנצח" חוזר אצלו פעמים רבות הן באיליאדה והן באודיסיאה. בוויקיפדיה יש גרסא שבה דיוניסוס הוא בנה של פרספוני, מלכת השאול, שוב מזרעו של זאוס. בספרי המיתולוגיה שלי סיפור זה לא מופיע. איך שלא יהיה, כל מי שמכיר את זאוס יודע שהוא לא פראי-יר, ושהצאצאים שלו הם פרי תאוות העגבים הבלתי-מרוסנת שלו, כך שבוודאי אין כאן שום לידת בתולין במובן של מרים, אמו של ישו. כמו כן יש ספק אם פרספוני עצמה היתה בתולה בכלל, משום שהיתה אשתו של הדס, שחטף אותה בחוזק יד משום שחשק בה. אין סיבה לחשוב שהדס לא "מימש את נישואיו" באופן הרגיל.

---

²לא קשה לקעקע את הנצרות (או את שאר הדתות) באמצעים רציונליים, אבל זה לא הנושא שלנו כאן.

2 חלק שני

1. נניח שגנרל פקיסטני מימן טרוריסט. איך זה הופך לקונספירציה של הממשל האמריקני? לפי האתר עושה רושם שזה שקר.
2. [ני.ק.] המעורבות של קבוצת קרלייל מקורה במייקל מור. הוא רושם באתר שלו רשימה ענקית של עובדות, אבל לא ברור, לפחות במבט ראשון, מה הקשר בין עובדות אלה לבין האנשים שהכניסו את המטוסים לתוך הבניינים.
3. הטענה כאילו המטוס בפנטגון "התאדה" תמוהה. העדות המעניינת ביותר בנושא היא תמונות מצלמת האבטחה של הפנטגון. גרסא (ערוכה לנוחות הצופה) של סרט הווידאו של התרסקות המטוס נמצאת בקישור:

<http://www.msnbc.msn.com/id/12818225/>

את הסרטון הלא ערוך אפשר למצוא בקישור³

<http://video.google.com/videoplay?docid=-5658198482624505213>

מצלמות האבטחה עובדות ברזולוציה זמן נמוכה משום-מה (דעתי היא שהווידאו שפורסם הואט בכוונה כדי לאפשר לצופה סיכוי לראות את המטוס מתרסק). ובכן, אם זה אכן סרט האבטחה, רואים בו (בקושי) עצם שמופיע תמונה אחת לפני התמונה עם הפיצוץ. לא ניתן לזהות שזה מטוס, אבל היה שם משהו שזו מהר מאוד ושגרם לפיצוץ. חוץ מזה, אם המטוס לא התרסק לתוך הפנטגון, אז איפה הוא? איפה האנשים שהיו עליו? מדוע הסרט לא מתייחס לשאלה הברורה הזו?

[ני.ק.] מבחינת ראיות, בחלק מהתמונות שאפשר למצוא באינטרנט נראים חלקים שנראים, לי לפחות, כמו חלקי מטוס. יש גם עדויות ראייה של אנשים שראו את ההתרסקות, והפנייה אליהן מובאת להלן. בכל מקרה, אם מפעילים את השכל, זו המסקנה המתבקשת מהטעמים הבאים:

(א) טענות הקונספירציה לגבי "היעלמותו" של המטוס נראות לי "עממיות" קצת, אם תסלחו לי. הטענות הן מהסוג של "איך מטוס גדול כל כך היה יכול 'להיעלם' בצורה כזו?" ו"החור בבניין לא נראה מתאים לגודל של מטוס" וכו'. הם שוכחים שמטוס עשוי ממתכות קלות במיוחד, והוא בסך הכל צינור מלא אוויר. מטוס כזה התרסק לתוך הפנטגון - שהוא אולי המבצר החזק בהיסטוריה האנושית. אותי לא מפליא לפיכך שמה שנשאר מהמטוס זה חתיכות קטנות של כל מיני חלקים.

דרך אגב, מנתונים על מטוסים⁴ עולה שמסתו של מטוס כזה היא כ-160 טון (אם הוא טעון לגמרי מסתו כ-260 טון). כהשוואה, קוביית בטון עם צלע

³ אם רוצים לראות משהו, צריך להוריד את הסרט הלא-ערוך למחשב, ולצפות בו בנגן שמאפשר לשמור screenshots של הסרט. אחר-כך מדפדפים בתמונות ואז רואים.
⁴ למשל <http://www.airliners.net/aircraft-data/stats.main?id=107>

באורך 4.3 מטר שוקלת כ-180 טון, והפנטגון עשוי מבטון חיזק במיוחד, והוא קצת יותר גדול מ-4.3 מטר.

(ב) לאחר שחיפשתי עוד קצת מצאתי⁵ ב-CNN כתבה מאותו היום, ובה עדות ראייה של עיתונאי בשם מייק וולטר מ-USA Today שהיה במקרה בפקק תנועה בקרבת מקום וראה את המטוס מתרסק לתוך הפנטגון. חיפוש שמו בגוגל מעלה רשימות של עוד עדי ראייה רבים. אני כמובן לא יכול להתחייב על האמינות של וולטר ושאר האנשים, אבל אין סיבה מיוחדת לא להאמין להם. חובת ההוכחה היא על מי שטוען שיש קונספירציה חובקת עולם, ולא להיפך.

(ג) מעבר לכך, האמת היא שתאוריית הקונספירציה מגוחכת במקרה הזה, מהטעם הבא: מאחר שאין ספק ששני מטוסים הוטסו לתוך מגדלי התאומים בניו-יורק, האם זה לא מגוחך לחשוב שיוזמי המהלך יזייפו⁶ התרסקות של מטוס אחר, כאשר ברור שאין להם שום בעיה לארגן את הדבר האמיתי?

4. [ניק.] לדעתי לפחות, התמונות של התאומים קורסים לא נראות כמו השמדה מתוכננת. בהשמדות מתוכננות הבניין נופל די בבת אחת. בתאומים זה נראה כאילו מה שלמעלה נופל לתוך מה שלמטה, והורס אותו, כמו דומינו. כמו כן מגוחך לייחס את האבק לפעולתו של איזה כימיקל, כאשר די ברור שאם שני בניינים ענקיים מתמוטטים, יהיה די הרבה אבק בסביבה.

5. [ניק.] לגבי הטענות שאנשים בבניין שמעו פיצוץ למטה לפני ששמעו פיצוץ למעלה יש לי תיאוריה בנושא: גלים אקוסטיים נעים מהר בהרבה בחומר מוצק מאשר באוויר (5000 מטר לשנייה בפלדה כנגד 340 מטר לשנייה באוויר). לפיכך ברור שאנשים בתוך הבניין הרגישו את ההתנגשות של המטוסים לפני שהם שמעו אותה מלמעלה (חישבתי והפרש הזמן הוא בערך 1.2 שניות, אבל לאחר מעשה זה יכול להיראות ארוך יותר למי שעבר טראומה כזו).

6. [ניק.] נאמר בסרט כי הדוח של "ועדת 9/11", מה שנקרא "the 9/11 commission", לא מזכיר את בניין 7 כלל. זה שקר. הבניין, תחת שם הקוד WTC 7 נזכר בו מספר פעמים. בדקתי.

2.1 חלק שלישי

1. [ניק.] האם כל הכסף שהבנק המרכזי מדפיס הוא מלווה בריבית למדינה? תסלחו לי על הביטוי, אבל למה מיהו בכלל? בעיקר אם תזכרו שהבנק קיים רק מכוח החוקים של המדינה (הסמכות להדפיס כסף במקור נתונה לקונגרס לפי חוקת ארצות-הברית). הקונגרס הוא הבוס כאן, לא הבנק המרכזי.

מבדיקה באתרים של הפדרל-ריזרב ושל משרד האוצר האמריקני, עולה של-מעשה, הגוף המדפיס בארה"ב הוא לא הפדרל-ריזרב אלא מחלקה יעודית של משרד

⁵ כאן: <http://archives.cnn.com/2001/CAREER/trends/09/11/witnesses/index.html>
⁶ ובכך יסתכנו שהתרמית תתגלה.

האוצר האמריקני, לפיכך אין לממשלה שום צורך ללוות דולרים מהפדרל-ריזרב, משום שהיא הגוף שמדפיס אותם. כאשר הממשל מדפיס כסף, הוא יוצר אינפלציה, שיכולה לתפקד כמעין "מס סמוי" משום שהורדת כח הקנייה של המטבע שבידי האזרחים מעבירה את הכח הזה לממשל. לכן, כדי להימנע מאינפלציה, ייתכן מצב שהממשל באמת ירצה ללוות כסף, ולא להדפיס אותו. הוא יכול לעשות זאת דרך אג"ח ממשלתי, או כפי שקורה בישראל לפעמים, על-ידי מלווים לאומיים. הוא גם יכול להעלות מיסים. הפדרל-ריזרב כן יכול להשפיע על כמות הכסף במחזור במדינה על-ידי התערבות במסחר באג"ח ממשלתי, וגם על קצב זרימת הכסף על-ידי שליטה בריבית שהוא גובה מבנקים על הלוואות לטווח קצר. את הרווח שלו (מהלוואות לבנקים, משירותים שהוא נותן, וממסחר באג"ח) הפדרל-ריזרב מעביר בחזרה לאוצר ארצות-הברית, במילים אחרות, הממשל לא משלם ריבית לפדרל-ריזרב.

בקיצור, הטענה של הסרט כי "כסף=חוב" היא קישקוש. למעשה, קל להפריך את זה בניסוי פשוט. קחו 100 דולר, תקברו אותם בחצר, ואל תוציאו אותם לעולם. וואו! ניצחתם את המערכת! כל הכסף נשאר אצלכם!

2. דרך אגב, בישראל, הבנק המרכזי בהחלט לווה כסף מהציבור, ומשלם לו את הכסף חזרה עם ריבית דרך ניירות-ערך ממשלתיים כגון מק"מ.

3. אם לא היה בנק מרכזי, אז כל בנק היה מדפיס כסף משלו. אני חושב שקל לראות איך מערכת כזאת מדרדרת לכאוס. כאשר אנשים מאבדים את האמון באחד הבנקים הוא מתנדף פשוט. התנדפותה של המערכת המוניטרית של המדינה היא מאורע פחות סביר, דווקא משום שיש לה מונופול על הדפסת כסף, ובעצם אין לה תחליף.

4. ממבט ראשון, הציטוט של ג'פרסון שמופיע בסרט מסולף, משום שהוא מזכיר "בנקים פרטיים", כלומר ההיפך הגמור מבנק מרכזי (שהוא האויב, לפי הסרט). מעבר לכך, מהאתר שהזכרתי עולה שהציטוט הזה הוא שקרי.

5. [י.ק.] הסרט אומר ש"שנים לאחר מכן" וודרו ווילסון אמר בחרטה כך וכך... אבל הציטוט של הנשיא ווילסון הוא למעשה משנה לפני שעוגן הבנק המרכזי בחוק, ולכן בוודאי שאין בכך דברי חרטה על הקמתו. זה סילוף מוחלט של דבריו. בדקתי את זה באתר של הספרייה הנשיאותית על-שם וודרו ווילסון.

6. [י.ק.] הסרט אומר ששטרות שהם "הילך חוקי" (legal tender) הם חסרי ערך, משום "שאינם מגובים על ידי דבר", בניגוד לכאורה, לכסף שהיה מגובה ע"י זהב לפני 1933. הסרט שוב לא מדויק, הניתוק הסופי של הדולר מהזהב התרחש רק ב-1971. בכל מקרה, עניין הגיבוי בזהב מעיד על חשיבה לקייה ופרימיטיביות, כאילו שלזהב יש ערך אובייקטיבי משל עצמו - אין לו ערך כזה (אבל קל לשכנע את הפתאים להאמין בזה). לזהב יש ערך משום שבני-האדם נותנים לו את הערך, כי מימי קדם הם חושקים במתכת היפה הזו שהתכשיטים ממנה לא מחלידים. כאשר מדינה מבססת את הכסף (money, לא המתכת silver) שלה

על מתכות יקרות, קל יותר למדינות אחרות (עוינות אולי) להשפיע על כלכלת המדינה, למשל על-ידי גילוי של איזה מכרה זהב חדש, משום שזהב הוא זהב בכל מקום, בניגוד לדולר שהוא הילך-חוקי רק בארה"ב.

ערכו של הזהב לא פחות סובייקטיבי מערך של שטר. הוא הופך לאובייקטיבי כאשר כולנו מאמינים בו, ולפיכך משקלה של החברה כולה מבטיח את ערכו עבור כל אחד מאיתנו. על אי בודד אין לך מה לעשות עם עשרים מטילי זהב יותר ממה שיש לך לעשות עם מיליון דולר, חוץ מזה שמיליון דולר לפחות אפשר לשרוף כדי להתחמם. מצד שני, בזהב הנוצץ אפשר לנסות לאותת למטוסים... איך שלא יהיה, הערך נובע מקיומה של המדינה סביבך, ולא מהזהב עצמו או מהדולר עצמו.

ה"כסף מנייר", כלומר הילך-חוקי, הוא הסכם של כולנו דרך החוק של המדינה. הוא לא פחות טוב מזהב, ואף יש לו יתרונות (למשל קשה יותר למדינות חיצוניות להשפיע על ערכו, כפי שהסברתי). עוד יתרון: זה קל להתאים את כמות השטרות לכמות העסקאות, אם יש צורך, אפשר להדפיס כסף או להנפיק שטרות חדשים (למשל יש לנו עכשיו מטבע חדש של שני שקלים). אבל אם הכסף מגובה זהב, זה תלוי מאוד בשיגיונותיו של הטבע - האם נמצא מכרות זהב חדשים או לא?

7. [י.ק.] האתר עשה מחקר יפה בניתוח הטענות כאילו מס-ההכנסה בארה"ב הוא לא חוקי. מבלי להיכנס לפרטים (אתם יכולים לקרוא את האתר בעצמכם), אם כבר יש קבוצה כל-כך חזקה של בנקאים ששולטת בהכל (כפי שטוען הסרט), אז מה הבעיה שלהם להעביר איזה חוק מסכן? מדוע הם זקוקים למחטפים בקונגרס? שפשוט ישחדו את מי שצריך.

8. [י.ק.] הטבעת הספינה לואיטניה היתה שנתיים שלמות לפני כניסת ארה"ב למלח"ע הראשונה, מגוחך לטעון שזו הסיבה לכניסה למלחמה.

ובכן, בשלב זה כבר התעייפתי מהסרט, ומצאתי אוסף של מספיק חצאי אמיתות וש-קרים בשביל שאוכל להרגיש שאני יכול להשליך אותו לערימה של הזבל, ביחד עם הסרט המטופש, השטחי והשקרי להפליא what the bleep do we know. יום למחרת, אזרתי את מותניי והמשכתי לראות (עדיין עייף ולכן אסכם בקצרה את היתר):

1. תקום מדינה צפון-אמריקנית אחת, שתהיה איחוד של ארה"ב, קנדה ומקסיקו, והמטבע שלה יהיה ה"אמרו" (Amero). מה? למה שארה"ב העשירה תתאחד עם מקסיקו הענייה? ואיך בדיוק איחוד מוניטרי אדיר כזה יכול להישמר בסוד? צריך לכל הפחות להודיע לכל האזרחים שמעכשיו אין דולר ויש "אמרו", לא?

2. בסוף "הם" (הקונספירטורים) יקימו ממשלה עולמית אחת, וישתילו בגופו של כל אזרח שבב שבעזרתו הם ישלטו בכל היבט של חיינו.

3. הסרט מסתיים בקישקושי ניו אייג'. העולם הוא אורגניזם אחד, עלי לגלות מי אני באמת וכו'. פתטי.

3 סיכום

בחיים שלי לא ראיתי ערימה כזאת של שטויות, רק אולי מאז what the bleep do we know. גם מעניין לשאול, אם הקונספירטורים הם כל-כך חזקים, שהצליחו לגרום ל-4 מלחמות (כולל שתי מלחמות עולם), להשתלט על כל המערכת הכלכלית, על התקשורת ועל הממשל בארצות-הברית, ובקצרה הכוחות שלהם כמעט בלתי-מוגבלים, אז מאיפה יוצרי הסרט יודעים את כל מה שהם יודעים: איזה סיכוי היה להם לגלות את כל זה ולצאת בחיים: מוזר.

יש כאן עוד משהו דרך אגב. יוצרי הסרט רואים קונספירציה בכל מקום. החל במיתוסים, עבור ב-11 בספטמבר 2001, וכלה במערכת הכלכלית. זה כנראה מעיד יותר עליהם מאשר על העולם שסביבם. אין כוונתי לאמר שאין שחיתויות ואין מזימות, בוודאי שיש, אפילו מזימות גדולות מאוד. אבל חובה להבין שהעולם הוא מקום מסובך, ואפילו אנשים משופשפים ובכירים מאוד לפעמים מסתבכים (ע"ע איציק מרדכי, אריה דרעי ואפילו ביל קלינטון), משום שאין אף אחד שיכול להשתלט על כל הגורמים. מי שרואה את כל העולם כולו כקונספירציה הוא פשוט פרנואידי.

4 סרט ההמשך - Zeitgeist Addendum

האתר מטפל בסרט זה חלקית בלבד, ולכן מה שלהלן מבוסס בעיקר על התובנות שלי.

1. הסרט נפתח בהמשך הצגת תיאוריות קונספירציה. הניסיון לשכנע כאילו לכסף אין ערך הוא ניסיון נפל - זה פשוט לא נכון. הכסף והדינמיקה שלו הן נושא מורכב, ואני לא מתיימר להבין אותו במלואו, אבל לכל הפחות אתיחס לעניין הרזרבות ולמשפט של ג'רום דאלי שמוזכר בסרט.

2. לגבי "יצירת כסף מכלום" על ידי שיטת הרזרבות החלקיות, יש כאן אמת חלקית. שיטת הרזרבה החלקית אכן מאפשרת להגדיל את כמות הכסף בשוק, אבל לא מדובר ברמאות של "יצירת יש מאין", משום שהכסף הממונף משמש לביצוע עבודה (למשל בניית בניין חדש). בכלכלה בריאה, כמות הכסף שנוצר בצורה כזו תהיה בקורלציה טובה עם כמות הערך הממשי (סחורות ושירותים) שנוצרו בזכותו.

אם הכלכלה לא בריאה, זה סיפור אחר, אבל שוב האשם לא בשיטת הרזרבות החלקיות (שהיא אמצעי חיוני לצורך פעילות כלכלית שמעשירה את המדינה כולה) אלא בכך שיותר מדי אנשים לוו כסף ולא יכולים להחזיר אותו - והאשמה בחוסר אחריות של הלווים והמלווים כאחד.

3. הסרט מצטט את המקרה של ג'רום דאלי, כמי שהצליח להתחמק מתשלום משכנתא ע"י פסק דין של בית משפט שקבע שהכסף שהבנק נתן לו "לא היה באמת קיים" ולכן למעשה אין צורך להחזיר אותו.

(א) האם אותו ג'רום היה יכול לקנות את הבית מבלי העזרה של הבנק? ברור שלא. לפיכך הבנק נתן לו משהו עם ערך אמיתי, ככל הנראה הוא נתן לו צ'ק בנקאי שבעזרתו הוא שילם עבור הבית.

(ב) כסף לא "נוצר מכלום" כאן. הבנק נתן לג'רום כסף לקנות את הבית, ככל הנראה בצ'ק בנקאי (שהוא שקול למזומן). הכסף הזה, ברגע שני-תן לג'רום, הפסיק להיות אצל הבנק, כך שנוצר אצל הבנק חסר⁷. מה שאכן נוצר בוודאות הוא חוב, קרן+ריבית, של ג'רום לבנק. החוב נוצר בתמורה להבטחה, שג'רום היה צריך לקיים: להחזיר את הקרן עם רי-בית. את ההבטחה הזאת היה יכול עקרונית לקיים ג'רום, על-ידי קיומן של הבטחות נוספות - כלומר שהוא מוכן לעבוד בתמורה לכסף, ולעמוד בתשלומים החודשיים. לאמר שהכסף לא שווה כלום משמעותו לאמר שה-הבטחה לא שווה כלום - וברגע שהבטחות לא שוות כלום, שום שיטה של משטר או חברה לא תעזור.

(ג) אם אמנם חבר המושבעים הסכים עם ג'רום ופטר אותו מתשלום המשכנתא, המסקנה היא שחבר המושבעים הלך שולל אחרי רטוריקה, ונטה לפסוק לטובת האיש הקטן כנגד הבנק הגדול. לא תסריט בלתי סביר, בינינו.

4. הסרט ממשיך עם עוד טענות דומות על כך שכל הכלכלה היא בלוף. כבר צר-יך להיות ברור שאני לא מסכים, אך גם ברור מדוע קל להציג זאת כך: משום שהערך של דבר-מה הוא סובייקטיבי, בעוד שמספר הדולרים בכיסך הוא אובי-יקטיבי. הפער הזה הוא מה שגורם ל"בועות" וכולי, ולכל מיני תופעות סחרור אחרות להתרחש במשק. אין זה אומר שאין לכסף ערך, זה רק אומר שערכו שונה מתקופה לתקופה, ואפילו מאדם לאדם. האם באמת אפשר להשוות 1000 דולר של היום ל-1000 דולר של לפני מאה שנה, כאשר בינתיים הומצאו הטלוויזיה, מטוס הסילון, הלווינים, המקרר, המיקרוגל, המחשבים, האינטרנט ועוד מיליון דברים שגם למלך לא היו לפני מאה שנה, וכל אחד מאיתנו יכול להנות מהם היום?

5. הסרט מתחיל להיות יותר רלוונטי למציאות כאשר הוא מאפיין את אחת המגרעות הגדולות של הקפיטליזם: שהכוחות הגדולים בשוק עושים את מעשיהם לשם שורה תחתונה במאזן התשלומים, כלומר בשביל רווח כספי, ובכדי להגיע לר-ווח מקסימלי, הם מוכנים לחרוג מהמוסר, לזהם את הסביבה, להרע תנאים של עובדים וכולי. למיטב הבנתי זאת אמת. אבל, הסרט שוכח שהכלכלה היא לא חזות הכל, ושיש גם מוסדות פוליטיים ואת שלטון החוק, האמת היא שהוא לא שוכח, הוא פשוט ציני לגמרי ולא מאמין שיש שלטון חוק ושבאמת יש פוליטי-קה, כי הכל קונספירציה אחת ענקית. זה לא המצב, ומבלי להכחיש ששחיתות יש בשפע, עדיין, למשל, גם יש חוקים נגד זיהום הסביבה, ואלה גם נאכפים במדינות שונות בעולם: סתם כדוגמא, על כל הרכבים החדשים בישראל לעבור בדיקת זי-הום אוויר כחלק מה"טסט" השנתי. ותקנה זו מן-הסתם אימצנו בעקבות תקנות דומות בעולם המערבי כולו.

6. לאחר עוד כל מיני דברים מסוג זה, הסרט מתחיל להציג שיטה אלטרנטיבית שהוא מכנה "כלכלה מכוונת משאבים". מרגע זה ואילך הרעיונות שמוצגים בסרט

⁷מדוייק יותר: נוצר פוטנציאל לחסר, תלוי בהתנהגותם של שאר לקוחות הבנק.

הם בהחלט מהסוג שניתן לדון בו ברצינות, אם כי כפי שנראה מיד, הסרט עצמו לא עושה זאת. האם היה צורך בכל הרטוריקה הריקה, הדיסטאנפורמציה והשקרים בשביל זה? למה?

המשך הסרט הוא הצגה של אוטופיה טכנולוגית. חלק מההתייחסות של הסרט למצב הוא לפחות עקרונית נכון, אם כי בשל היותו לא יותר מווידאו-קליפ ארוך, הוא שטחי, וייאמר לזכותו רק שהוא אכן מסקרן.

1. הסרט טוען שכלכלה מבוססת כסף, "מערכת מוניטרית", בהכרח משחיתה את המוסר של החברה. הטענה הזו לא עומדת לדעתי בבחינה מדוקדקת: אמנם על מנת להגדיל את הרווח חברות נוהגות בצורה לא-מוסרית כאשר הן מרעות תנאים, מרעות שירותים וכן הלאה. אבל האם לא נעשו כל העבירות האלה גם במערכות של סחר חליפין (לתת קצת פחות תפוחי אדמה בתמורה לדגים ממה שהוסכם, למשל על-ידי מאזניים מזויפים). לפיכך לא הכסף הוא מקור הצרה, אלא חמדנות, שקיימת גם במערכת לא מוניטרית. עוד על מוסר בהמשך.

2. בניגוד למה שהם מציגים, הטכנולוגיה היא לא כישוף שיפתור לנו את כל הבעיות, היא מתפתחת באופן לא צפוי מתוך מוחותיהם הקודחים של בני-אדם. לפי-ני חמישים שנה היו מדענים בכירים שהאמינו שנוכל בשנת 2000 לדבר אל המחשבים שלנו והם יבינו אותנו, אבל זה פשוט לא קרה, ועדיין יש לנו מקלדת. זו נקודה חשובה: האנשים בסרט מציעים הפיכה, אבל בינתיים יש בעיות מעשיות שאנו זקוקים לבני אדם כדי לפתור, משום שאין לנו מכונות שפותרות אותן וזה גם לא קל להמציא מכונות כאלה.

צריך לזכור שתמיד צריך מישהו שינקה את המשרד בסוף היום. אף אחד לא אוהב לעשות זאת, ולכן "עבודות משעממות" לא יעלמו כפי שהם טוענים⁸, אלא אם כן החזון הטכנולוגי שלהם כולל משהו נוסח הרובוטים של אסימוב⁹ - הם יעשו את כל העבודה השחורה ואנחנו נהיה חופשיים. הבעיה היא שאסימוב האמין, ואולי גם צדק בכך, שהחברה האנושית תתנוון ותגוע במצב כזה (אם כי זה כמובן פתוח לדיון).

אבל עד שלא יהיו רובוטים אסימוביים בסביבה, מי ינקה את המשרד? את השירותים? מי יעשה בייבי-סיטר? מי יקטוף, מי ימסוק? מי יוביל את התבואה? מי יעטוף ביד את הקרמבו? מי ייקח את הפדופילים לבית המעצר? מי ישמור עליהם שם? למי נקרא כאשר נקבל התקף-לב? מי יחליף חיתולים לקשישים גריאטריים? מי יאכיל אותם? מי יעשה את כל העבודות הפשוטות, החשובות אך הלא-נעימות האלה ותמורת מה? שמא נעשה אותן בתורנות?

כדאי שתהיה התייחסות לכל אחד ואחד מהנושאים האלה, הפעוטים כביכול, שהאוטופיאניסט המצוי לא רוצה להטריד עצמו בהם, וזאת משום שרובוטים אסימוביים אינם בנמצא, ולא מובטח כלל וכלל שהם יהיו בנמצא אי-פעם.

⁸איזו רטוריקה נהדרת! כמה קל לגרוף את הציבור כשמבטיחים לו שלא יהיו יותר עבודות מאוסות ומשעממות.

⁹למי שלא מכיר, ברבים מספרי המדע הבדיוני של אסימוב מכבים רובוטים דמויי אדם שעושים את כל העבודה הקשה, וגם מגנים על בני האדם מפגיעה.

חזונות אוטופיים זה יופי, אבל תמיד צריך לשאול, ברצינות, איך בדיוק זה יתממש?
איך בדיוק, לא איך בערך. איך בדיוק, משום שהעולם מסובך, הוא לא פשוט¹⁰,
ואוטופיות הן מתכון ידוע לאומללות (ע"ע הגיהנום שנקרא "ברית המועצות",
שבו אתה לא רק נשרף, אלא גם צריך לשבח כל הזמן את הלהבות)¹¹.

3. הסרט מציין שמכונות הולכות ומחליפות בני-אדם, וחווה עתיד שבו כל העבודות
המשעממות יתבצעו על-ידי מכונות. רק את אלה המשכילים יותר אי אפשר
להחליף, מן הסתם. אלה יהיו האליטה של החברה החדשה. מה יעשו כל השאר?
ישחקו גולף? חברה שבה לא צריך לעבוד היא דבר חסר תקדים, מי יודע אם
הוא מתאים לטבע האדם? ע"ע אסימוב.

4. אהבה ללא תנאי? עד כאן. רק משום שיש אינטראקציה בין חלקים, אין משמעות
הדבר שהחלקים צריכים לאהוב זה את זה. למה שיוצרי הסרט לא יאהבו ללא
תנאי את הבנקאים?

דרך אגב, אם כבר מדברים, "אהבה ללא תנאי" נשמעת לי מאוד כמו איזה מיתוס
נוצרי של חסד. דעתי המוצקה היא שאהבה ללא תנאי היא מצב נפשי חולני של
אדם שאיבד את ערכו העצמי.

5. כמו כן הטענה כאילו חיסול השיטה המוניטרית יחסל את כל הפשיעה היא קיש-
קוש. אם יהיה בשפע מכל דבר, כנראה באמת יהיה פחות פשע. אבל לא כל
הפשעים מונעים על-ידי כסף: פשעי מין, רצח על כבוד המשפחה, קטטות במגרשי
כדורגל, התעללות בילדים והכאת נשים, לכל אלה אין תרופה בטכנולוגיה לבדה.
כפי שניתן לראות כבר היום בבירור, גאג'טים משוכללים וטכנולוגיה מתקדמת
לא הופכת אנשים לבני-תרבות.

6. האנשים בסרט רוצים מין הפיכה אזרחית, לכאורה, אבל התוצאה הסבירה של
הפיכה כזו היא כאוס, והתוצאה הסבירה של כאוס היא רודנות, כאשר שר-
מלחמה חזק אחד יגבר על האחרים. למעשה, האנשים בסרט נוקטים במהלך
שברור שהוא הרה אסון: הם קוראים להשמיד מוסדות מסוימים (כגון הפרל-
ריזרב) על-ידי החרמתם, אבל כפי שכבר הסברתי, הטכנולוגיה (שלכאורה) תחליף
את המוסדות האלה לא קיימת עדיין. יוצר מצב ביניים מסוכן שבו נוצרו בעיות
חדשות, ופתרונות אין.

7. על פי הסרט, האינטרנט מומלץ כמקור היחיד למידע "לא מסונן על ידי הממסד".
זה נכון, אמנם האינטרנט נכון להיום לא מצונזר. אנו משלמים מחיר כבר על כך,
כי המידע הלא מסונן הוא בדרך-כלל זבל¹². מוסדות הם לא "רשע" באשר הם.
סתם כדוגמא, ספרו של הפיזיקאי ג'ון ד. ג'קסון על תורת החשמל והמגנטיות,
Classical Electrodynamics, שהוא בפירוש הספר "הממוסד" (established) הוא

¹⁰ בניגוד ללהגיהם של אנשי הניו-איג' למיניהם.

¹¹ את הדימוי המצוין הזה המציא אפרים קישון ז"ל.

¹² ולכן, אם איננו מעוניינים בצנזורה, עלינו להפעיל את השכל כדי להבחין מתי מידע באינטרנט שווה
משהו, ומתי לא.

גם אמין ביותר, בניגוד לכמה אתרי אינטרנט בנושא, ובניגוד לרבות מהטענות של יוצרי "רוח הזמן".

8. ההשקפה שמהפכה (על-ידי החרמת מוסדות וגרימת קריסתם) היא הפתרון היחיד האפשרי, ולכן יש לפעול כדי להאיץ אותה, דומה לקומוניזם הרוסי (וכולנו יודעים מה יצא מזה). אני מסכים שהנושאים חשובים, אבל חשוב ללמוד לקחים ולפעול לשנות את המסגרות הקיימות, ולא להשמיד אותן כליל.

9. החרמת הצבא היא רעיון נפל כל עוד שאר המדינות לא מוותרות על הצבא שלהן. זה פשוט לא עובד כך. הרעיון המטופש הזה יכול רק להיוולד במדינה כמו ארצות-הברית, שהדשנים בין-תושביה עד כדי כך מנותקים משאר העולם, שאפילו קריסת בנייני התאומים לא יכולה לגרום להם להבין שיש תוקפנות בעולם, ומדינות צריכות צבא כדי להגן על עצמן. לא, הם בוחרים לראות זאת כמוזימה של הממשלה שלהם נגד העם.

10. הסרט מתעלם לחלוטין מהעובדה שאומות העולם לא משתפות פעולה זו עם זו, ולא ברור כיצד לגרום להן לעשות זאת.

11. הסרט יורק יותר מדי לתוך הבאר שהוא שמה ממנה: היכולת של היוצרים בכך לל להתבטא היא תולדה של מגוון טכנולוגיות שנוצרו בארצות-הברית, מתוך המציאות של יוזמה חופשית. הצבא האמריקני המשוקץ (שהסרט קורא להחרים אותו) הוא שיצר את האינטרנט¹³, והאוניברסיטאות של "האליטה העשירה" הן אלה שפיתחו אותה.

אם כך הכלכלה החופשית היא לא כל כך "מדכאת פיתוח טכנולוגי" כפי שהם טוענים, אלא ההפך הוא הנכון: דווקא בכלכלה כזו פרצה הטכנולוגיה קדימה את הפריצה הגדולה בהיסטוריה.

5 עוד סיכום

ראשית, כל האמינות של הסרט פגומה לגמרי, מסיבות שעכשו צריכות להיות ברורות. שנית, הצגת האוטופיה הטכנולוגית היא שטחית ולא מתייחסת לשאלות רבות שיש לשאול. שלישית, הקריאה להשמיד מוסדות מסוימים (כגון הבנק המרכזי של ארה"ב), מבלי שברור מה יתרחש לטובה כתוצאה מזה, היא קריאה מזעזעת בחוסר האחריות שבה.

בקצרה, הסרט הזה לא אמין, ולא רציני.

צריך לשמור על ראש פתוח, אבל לא עד כדי כך שהשכל ייפול מתוכו.

¹³ליתר דיוק, מדובר על מחלקה של משרד ההגנה האמריקני. בכל מקרה ראשית האינטרנט בפרוייקט לצרכים צבאיים.